ТДУ 636-637

ТАҲЛИЛИ ОМИЛҲОИ АСОСИИ РУШДИ СОҲАИ ЧОРВОДОРӢ ДАР КОРХОНАҲОИ КИШОВАРЗӢ

Қурбонова, Ф.К. Қурбонова Ф.К.
Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш.Шоҳтемур

Калимаҳои асосӣ: соҳаи чорводорӣ, корхонаҳои кишоварзӣ, омилҳои асосӣ, рушди соҳаи чорводорӣ, саршумори чорвои корхонаҳои кишоварзӣ, маҳсулоти соҳаи чорводорӣ.

Соҳаи чорводорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз зерсоҳаи асосии соҳаи кишоварзӣ ба шумор рафта, аз ҷиҳати истеҳсоли маҳсулоти умумии кишоварзӣ баъди соҳаи растанипарварӣ дар ҷои дуюм буда, маҳсулоти ин соҳа 30,5 %- и арзиши ҳамаи маҳсулоти умумии кишоварзиро ташкил медиҳад. Ин соҳа аҳолиро бо гӯшту шир, равған, тухму асал ва саноатро бо ашёи хом, пӯст, пашм, пӯсти қароқулӣ, тибит (пух) ва ғайра таъмин менамояд. Гӯшт, шир, тухм маҳсулоти муҳими соҳаи чорводорӣ буда, сарчашмаи асосӣ барои организми инсон зарур мебошанд. Дар соҳаи чорводорӣ боқимондаҳои соҳаи растанипарварӣ истифода карда шуда, нуриҳои органикӣ - пору ва чалчиқ истеҳсол карда мешавад. Шароити табиӣ аз ҷиҳати иқлим, сифати хок ва набототи гуногуни ҷумҳурӣ барои ташаккул ёфтани намуди зотҳои муайяни ҳайвоноти кишоварзӣ мусоидат мекунад ва рушди он ба таъмини амнияти озукаворӣи мамлакат оварда мерасонад. Аз ин лиҳоз таҳлили омилҳои асосии рушди соҳаи чорводорӣ дар корхонаҳои кишоварзӣ яке аз масъалаи асосӣ ба шумор меравад.

Чорвои калони шохдор дар соҳаи чорводории корхонаҳои кишоварзӣ мавқеи асосиро ишғол мекунад, ки аҳолиро бо маҳсулоти пурқимати хӯрока шир ва гӯшт таъмин менамояд. Дар тамоми минтақаҳои ҷумҳурӣ ба парвариши чорвои калони шохдор машғул мебошанд. Парвариши чорвои калони шохдор дар ҳамаи намуди корхонаҳои кишоварзӣ ва хоҷагиҳои наздиҳавлигии аҳолӣ рушд ёфта истодааст.

Гӯсфанду бузпарварӣ низ зерсоҳаи муҳими соҳаи чорводорӣ буда, маҳсулотҳои гуногун ва пурқимат: гӯшт, думба, шир, пашм, пӯст ва зот медиҳад. Ҳамаи зотҳои гӯсфандпарварӣ аз рӯйи маҳсулоти асосиашон ба маҳинпашм, ниммаҳинпашм ва нимдурушт, гӯшту пашмин ҷудо мешаванд. Дар соҳаи гӯсфанду бузпарварӣ зотҳои гӯсфандони ҳисорӣ, тоҷикӣ, қароқулӣ, маҳинпашм, ҷойдорӣ ва бузи тоҷикии серпашм парвариш карда мешавад.

Дар ҷумҳурии мо гӯсфанди гӯшту равғандори ҳисорӣ ва гӯшту равғану пашмдори тоҷикӣ тараққӣ карда истодааст. Яке аз он гӯсфандони зоти ҳисорӣ мебошад, ки дар натиҷаи меҳнати ҳазорсолаҳо бунёд гардидааст, ватанаш водии Ҳисор, калонтарин гӯсфанд дар дунё мебошад. Вазни қӯчқорҳои 3-4 солааш 120-140 кг, баъзан 195 -220 кг, барраҳои навзод 5-7 кг, барраҳои 5 моҳҳа 40-50 кг, баъзан 50-60 кг, 18 моҳа 70-90 кг, мешаш 75-80 кг-ро ташкил медиҳад.

Барои таҳлили рушди соҳаи чорводории корхонаҳои кишоварзӣ омӯхтани омилҳои (нишондиҳандаҳои) асосии он зарур мебошад. Яке аз онҳо ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ мебошад. Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ ва таносуби он дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Аз маълумоти ҷадвали 1 дида мешавад, ки таносуби ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ нисбат ба маҳсулоти кишоварзӣ дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ бо вуҷуди ноустувориаш дар соли 2019 нисбат ба соли 2014 0,9 % ва таносуби ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ нисбат ба соли 2014 33% афзоиш ёфтааст. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки соҳаи чорводории корхонаҳои кишоварзӣ бо суръати хуб рушд ёфта истодааст. Омили дигари рушди соҳаи чорводорӣ саршумори чорвои корхонаҳои кишоварзӣ ба шумор меравад. Саршумори чорвои корхонаҳои кишоварзӣ дар ҷадвали 2 нишон дода шудааст.

Ҷадвали 1. – Ҳаҷми маҳсулоти кишоварзӣ дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ (бо нархҳои муқоисавии соли 2019), млн. сомонӣ

Нишондиҳандаҳо	Солҳо					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, ҳамагӣ	21490,1	22160,3	23320,9	24911,5	25898,7	27750,4
Чорводорӣ	6367,2	6825,7	7204,3	7608,7	8015,2	8470,7

Таносуби ҳаҷмми истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ нисбат ба маҳсулоти кишоварзӣ дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ, %	29,6	30,8	30,9	30,6	30,9	30,5
Таносуби ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ нисбат ба соли 2014, %	100	107,2	113,1	119,5	125,8	133,0

Манбаъ: ***Ҳисоби муаллифон дар асоси нишондиҳандаҳои омори кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020, саҳ.16***

Таҳқиқот нишон дод, ки саршумори чорвои корхонаҳои кишоварзӣ дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ тамоили зиёдшавӣ доранд. Масалан, дар соли 2019 нисбат ба соли 2014 дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ саршумори чорвои калони шохдор 233,9 азор сар, 10,9%, саршумори гусфанду буз 629,8 ҳазор сар, 12,4%, саршумори асп 3,74 ҳазор сар, 4,8%, саршумори паранда 3788,6 ҳазор сар, 72,1%, саршумори қутос 1,1 ҳазор сар, 4,3% зиёд шудааст.

Дар корхонаҳои кишоварзӣ саршумори чорвои калони шохдор 60,7 ҳазор сар, 20,5%, саршумори гӯсфанду буз 33,3 ҳазор сар, 12,2%, саршумори асп 1,5 ҳазор сар, 29,5% коҳиш ёфта саршумори паранда 3429,4 ҳазор сар, 181,3%, саршумори қутос 0,09 ҳазор сар, 8,2% зиёд шудааст.

Ҷадвали 2. - Саршумори чорвои корхонаҳои кишоварзӣ, ҳазор сар

Нишондиҳанда	Солҳо						Соли 2019 нисбат ба соли 2014 (%)
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Чорвои калони шохдор							
Дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ	2128,1	2209,1	2278,0	2317,3	2327,5	2362,0	110,9
Корхонаҳои кишоварзӣ	296,7	264,7	248,4	237,0	232,8	236,0	79,5
Хоҷагиҳои аҳолӣ	1969,2	2049,0	2117,0	2154,8	2163,0	2195,3	111,4
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	129,2	133,6	136,1	138,7	141,3	143,0	110,6
Гӯсфанду буз							
Дар ҳамаи ка-тегорияҳои хоҷагӣ	5056,6	5279,3	5456,2	5581,5	5620,2	5686,4	112,4
Корхонаҳои кишоварзӣ	273, 0	260,6	264,0	256,4	238,0	239,7	87,8
Хоҷагиҳои аҳолӣ	4169,9	4334,3	4480,0	4576,1	4596,5	4648,3	111,4
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	613,6	684,3	712,1	748,8	785,7	798,3	130,1
Асп							
Дар ҳамаи ка-тегорияҳои х-ҷагӣ	77,56	78,3	79,7	80,4	80,4	81,3	104,8
Корхонаҳои кишоварзӣ	5,1	4,8	4,7	4,3	3,9	3,6	70,5
Хоҷагиҳои аҳолӣ	565,8	573,1	586,4	593,5	598,0	602,8	106,5
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	15,8	16,1	16,3	16,7	17,0	17,4	109,8
Паранда							
Дар ҳамаи ка-тегорияҳои хоҷагӣ	5247,9	5142,9	5051,4	5217,0	6636,4	9036,5	172,1
Корхонаҳои кишоварзӣ	1891,1	1626,2	1303,4	1484,2	2908,0	5320,5	281,3
Хоҷагиҳои аҳолӣ	3133,8	3209,8	3404,4	3402,4	3376,8	3316,2	105,8
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	222,9	306,9	343,5	330,2	351,6	399,8	179,3
Қутос							
Дар ҳамаи ка-тегорияҳои хоҷагӣ	26,1	26,2	26,6	26,6	26,9	27,2	104,3
Корхонаҳои кишоварзӣ	1,1	1,1	1,1	1,04	1,14	1,19	108,2
Хоҷагиҳои аҳолӣ	17,9	18,0	18,4	18,7	18,7	18,9	105,6
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	7,1	7,1	7,1	6,8	6,98	7,11	100,2

Манбаъ: ***Ҳисоби муаллифон дар асоси нишондиҳандаҳои омори кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020, саҳ. 52-53.***

Дар хоҷагиҳои аҳолӣ саршумори чорвои калони шохдор 226,1 ҳазор сар, 11,4 %, саршумори гӯсфанду буз 478,4 ҳазор сар, 11,4%, саршумори асп 37 ҳазор сар, 6,5%, саршумори паранда 182,4 ҳазор сар, 5,8%, саршумори қутос 1,0 ҳазор сар, 5,6% зиёд шудааст. Дар хоҷагиҳои деҳқонӣ бошад саршумори чорвои калони шохдор 13,8 ҳазор сар, 10,6 %, саршумори гӯсфанду буз 184,7 ҳазор сар, 30,1%, саршумори асп 1,6 ҳазор сар, 9,8%, саршумори паранда 176,9 ҳазор сар, 79,3%, саршумори қутос 0,01 ҳазор сар, 0,2% зиёд шудааст.

Саршумори аз ҳама зиёди чорвои калони шохдор дар хоҷагиҳои аҳолӣ ва аз ҳама кам ба корхонаҳои кишоварзӣ, саршумори аз ҳама зиёди гӯсфанду буз ба хоҷагиҳои деҳқонӣ ва аз ҳама кам ба корхонаҳои кишоварзӣ, саршумори аз ҳама зиёди асп ба хоҷагиҳои деҳқонӣ ва аз ҳама кам ба корхонаҳои кишоварзӣ, саршумори аз ҳама зиёди паранда ба корхонаҳои кишоварзӣ ва аз ҳама кам ба хоҷагиҳои аҳолӣ, саршумори аз ҳама зиёди қутос ба корхонаҳои кишоварзӣ ва аз ҳама кам ба хоҷагиҳои аҳолӣ рост меояд (ҷадвали 2).

Истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ яке аз нишондиҳандае мебошад, ки рушди корхонаҳои кишоварзиро нишон медиҳад ва он дар ҷадвали 3 оварда шудааст.

Аз маълумоти ҷадвали 3 маълум мегардад, ки истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ ба ғайр аз пилла дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ тамоили зиёдшавӣ доранд. Масалан, дар соли 2019 нисбат ба соли 2014 дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ истеҳсоли гӯшт 73768 тонна, 37,1%, шир 145826 тонна, 17%, тухм 375650 ҳазор дона, 107,3%, пашм 995 тонна, 14,6% афзоиш ёфта истеҳсоли пилла 329 тонна, 30% коҳиш ёфтааст. Дар корхонаҳои кишоварзӣ истеҳсоли гӯшт 5299 тонна, 125,4%, шир 429 тонна, 2,6%, тухм 322982 ҳазор дона, 145%, афзоиш ёфта истеҳсоли пашм 40 тонна 9,8%, пилла 128 тонна, 49,1% коҳиш ёфтааст. Дар хоҷагиҳои аҳолӣ истеҳсоли гушт 61973 тонна, 33%, шир 137562 тонна, 17%, тухм 50660 ҳазор дона, 41,9%, пашм 713 тонна, 12,7% афзоиш ёфтааст. Дар хоҷагиҳои деҳқонӣ бошад истеҳсоли гушт 6498 тонна, 91,6%, шир 7835 тонна, 25,3%, тухм 2008 ҳазор дона, 31,1% , пашм 322 тонна, 40,6% афзоиш ёфта истеҳсоли пилла 247 тонна, 29,7% коҳиш ёфтааст.

Ҷадвали 3. - Истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ дар корхонаҳои кишоварзӣ, тонна

Нишондиҳанда	Солҳо						Соли 2019 нисбат ба соли 2014 (%)
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Гушт							
Дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ	198753	217701	233329	248769	261927	272521	137,1
Корхонаҳои кишоварзӣ	4224	4163	3755	3717	3954	9523	225,4
Хоҷагиҳои аҳолӣ	187439	206120	221412	236119	246897	249412	133,0
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	7090	7418	8162	8933	11076	13586	191,6
Шир							
Дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ	854737	888960	917990	949972	983053	1000563	117,0
Корхонаҳои кишоварзӣ	16432	15913	16151	16798	16338	16861	102,6
Хоҷагиҳои аҳолӣ	807369	840107	867851	897337	929204	944931	117,0
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	30936	32940	33987	35837	37511	38771	125,3
Тухм							
Дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ	350045	357241	337153	341400	450284	725695	207,3
Корхонаҳои кишоварзӣ	222945	225690	173648	151283	259166	545927	245,0
Хоҷагиҳои аҳолӣ	120661	126677	155761	178811	179930	171321	141,9
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	6439	4874	7744	11307	11188	8447	131,1
Пашм							
Дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ	6776	7033	7304	7522	7638	7771	114,6
Корхонаҳои кишоварзӣ	409	367	327	372	342	369	90,2
Хоҷагиҳои аҳолӣ	5575	5813	6013	6207	6224	6288	112,7
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	792	853	964	943	1072	1114	140,6
Пилла							
Дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ	1097	835	869	910	738	768	70,0
Корхонаҳои кишоварзӣ	261	163	162	155	133	133	50,9
Хоҷагиҳои аҳолӣ	-	-	-	-	-	-	-
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	836	672	665	711	557	589	70,3

Манбаъ: ***Ҳисоби муаллифон дар асоси нишондиҳандаҳои омори кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020, саҳ. 55-56.***

Занбури асалпарварӣ низ яке аз соҳаи муҳим дар корхонаҳои кишоварзӣ ба ҳисоб меравад. Асал, гард, прополис, шири модарзан бӯр ва захри занбӯри асал аз маҳсулоти серталаби ғизоӣ ва воситаҳои беҳтарини табобатӣ мебошанд. Зарурати соҳаро ба эътибор гирифта, соли 2006 бо пешниҳоди Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон корхонаи воҳиди давлатии «Асали Тоҷикистон» таъсис дода шуд ва ҳамзамон «Барномаи барқарорсозӣ ва рушди минбаъдаи соҳаи занбӯрпарварӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тасвиб расид. Истеҳсоли асал дар корхонаҳои кишоварзӣ дар ҷадвали 4 нишон дода шудааст.

Аз маълумоти ҷадвали 4 маълум мегардад, ки истеҳсоли асал дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ тамоили зиёдшавӣ доранд. Масалан, дар соли 2019 нисбат ба соли 2014 дар ҳамаи

категорияҳои хоҷагӣ истеҳсоли асал 500 ҳазор тонна, 13,4%, дар корхонаҳои кишоварзӣ 36 ҳазор тонна, 37,5%, дар хоҷагиҳои аҳолӣ 467 ҳазор тонна, 13,8 афзоиш ёфта дар хоҷагиҳои деҳқонӣ бошад 3 ҳазор тонна, 1,2% коҳиш ёфтааст.

Ҷадвали 4. - Истеҳсоли асал дар корхонаҳои кишоварзӣ, ҳазор тонна

Категорияҳои хоҷагӣ	Солҳо						Соли 2019 нисбат ба соли 2014 (%)
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ	3715	3853	3996	4101	4182	4215	113,4
Корхонаҳои кишоварзӣ	96	96	98	88	98	132	137,5
Хоҷагиҳои аҳолӣ	3362	3512	3650	3760	3835	3829	113,8
Хоҷагиҳои деҳқонӣ	257	245	248	253	249	254	98,8

Манбаъ: ***Ҳисоби муаллифон дар асоси нишондиҳандаҳои омори кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020, саҳ. 56.***

Соҳаи моҳипарварӣ дар давраи таҳқиқот рӯ ба афзоиш аст. Бояд зикр кард, ки дар соли 2014 дар миқёси ҷумҳурӣ 8 адад хоҷагиҳои моҳипарварӣ фаъолият дошт, ки онҳо 225 тонна моҳӣ истеҳсол менамуданд. Соли 2019 шумораи хоҷагиҳои моҳипарварӣ ба 220 адад ва истеҳсоли маҳсулоти моҳӣ 2023,3 тонна расонида шуд, ки нисбат ба соли 2014 мутаносибан миқдори хоҷагиҳо 213 адад ва истеҳсоли моҳӣ 1518,8 тонна зиёд гардидааст. Майдони умумии хоҷагиҳои моҳипарварӣ ба 5961,01 гектар ва майдони оинаи обиашон ба 2720,19 гектар расидааст, ки нисбат ба соли 2008 мутаносибан 222,6 ва 173,4 фоиз зиёд мебошад [1, 56]. Ҳамин тариқ, аз натиҷаи таҳлили нишондиҳандаҳои асосии соҳаи чорводорӣ дар корхонаҳои кишоварзӣ аён гашт, ки рушди соҳа дар доираи татбиқи чорабиниҳои барномаи давлатӣ оид ба «Барномаи маҷмӯавии рушди соҳаи чорводорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022» сурат гирифта истодааст. Таҳқиқот нишон дод, ки сол то сол нишондиҳандаҳои асосии соҳаи чорводорӣ бо суръати муайян афзоиш ёфта истодааст, ки ин аз рушди соҳа шаҳодат дода, вай метавонад барои таъмини амнияти озуқавории мамлакат саҳмгузор бошад.

АДАБИЁТ:

1. Кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон / Агентии омори назди Президенти Тоҷикистон.-Душанбе.-2020. - 353 с.
2. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи «Барномаи маҷмуавии рушди соҳаи чорводорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022» аз 27 марти соли 2018, № 160.

АННОТАЦИЯ

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ФАКТОРОВ РАЗВИТИЯ ЖИВОТНОВОДСТВА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

В статье рассматривается анализ основных факторов развития животноводства в сельскохозяйственных предприятиях. Авторы подтверждают, что анализ ключевых показателей животноводства в сельскохозяйственных предприятиях показывает, что развитие отрасли происходит в рамках государственной программы «Комплексная программа развития животноводства в Республике Таджикистан на 2018-2022 годы». Исследование показало, что основные показатели сектора животноводства, из года в год, растут быстрыми темпами, что свидетельствует о развитии сектора, что может способствовать обеспечению продовольственной безопасности в стране.

Ключевые слова: животноводство, сельскохозяйственные предприятия, основные факторы развитие животноводства, поголовье, государственная программа, обеспечение.

ANNOTATION

ANALYSIS OF THE MAIN FACTORS OF LIVESTOCK DEVELOPMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

In the article examines the analysis of the main factors of livestock development in agricultural enterprises. The authors confirms that the analysis of key indicators of livestock in agricultural enterprises shows that the development of the industry takes place within the framework of the state program "Complex program of livestock development in the Republic of Tajikistan for 2018-2022". The research is showed that the main indicators of the livestock sector are growing rapidly from year to year, which indicates the development of a sector that can contribute to ensuring food security in the country.

Key words: livestock, government program, main factors, livestock development, agricultural enterprises, livestock products.

Сведение об авторах:

Қурбонова Фарзона Кенҷаевна, ассистент кафедры маркетинг и агробизнес Таджикского аграрного университета имени Ш.Шоҳтемур, 734003, Таджикистан. г.Душанбе, пр. Рудаки, 146.
Қурбонова Фируза Кенҷаевна, ассистент кафедры менеджмент и предпринимательства Таджикского аграрного университета имени Ш.Шоҳтемур, 734003, Таджикистан. г.Душанбе, пр. Рудаки, 146.